

Erdei Ferenc

Város és vidéke

Szomorú feladatnak kell eleget tenni a recenzensnek, amikor Erdei Ferenc érdekes könyvéről szól. A szerző halott, a bíráló vagy méltatás már csak az utódoknak szól. A kritikus tolla megbicsaklik, visszafogja a gyász és a tisztelet, amelyet a már nem élő szerző, az eltávozott tudós, politikus, szervező iránt érez. Az írástudók ilyenkor nekrológgal tisztelegnek, a méltató mondatok koszorúját helyezik az emlékezet koporsójára.

Nehéz erről a könyvről szólnunk, mert ez a szerző — korán befejezett pályájának — főműve, amely izgalmas folytatást ígért. A szűkebb szülőföldjéről: Csongrád megyéről szól, rögzítve az 1969-70-ben látottakat, tapasztaltakat. A bennszülött, a társadalomtudós és a gyakorló politikus szemével vizsgálja a tájat, de úgy, hogy visszapillant az eredethez, a múltba, és felvázolja a jövő kirajzolódó perspektíváit is. Már korábban foglalkozott ezzel a vidékkel. Több tanulmányában kutatta az Alföld elmaradottságának egyik okát, fejlődésének sajátosságait. Jelesül a tanyákról van szó, a sajátosan alföldi településformáról. Izgalmas probléma ez, amelyről máig sem ülték el a viták. (Lásd. Mocsár Gábor riportjait, tanulmányait, a Magyar Ifjúság vitáit).

A tanya — mondhatnánk — a legprimitívebb településforma, ami sajnálatos történelmi jelenség (ti. a török hódoltság utáni talpraállás), a gazdasági fejlődés velejárója volt. Lakóhely, gazdasági egység, előretolt erőd. A török által kipusztított Alföldön a külterjes, a mezővárosokból, falvakból szervezett parasztgazdaságok bázisai voltak ezek, ahol éltek és dolgoztak az emberek immár három évszázadon keresztül. Azért emeljük ki éppen ezt a problémát Erdei Ferenc könyvéből, mert a tanya volt sokáig a mezőgazdaság szocialista átszervezésének az egyik neuralgikus pontja. A tanya ugyanis a kisárutermelés gazdasági egysége volt, amelyben a legtovább tudott konzerválódni a magyar paraszt életrealitásának, de elmaradottságának is minden jellegzetes erénye és fogyatékosága. Két kérdést vetett fel ugyanis a történelmi fejlődés: a gazdaságit és az emberit, a civilizációért. Helyes-e, fenntartható-e, gazdaságos-e továbbra is ez a kül-, később belterjessé váló (a Szeged környéki gyümölcsstermelésre gondolunk itt) gazdálkodás? Erdei is felteszi ezt a kérdést, de a tények ismeretében nem adhat még egyértelmű választ. Két alternatíva van: 1. felszámolni a tanyákat (ezt szorgalmaztuk az ötvenes-hatvanas években), 2. modernizálni, lakó- és pihenőhellyé fejleszteni, kertvárosokká átalakítani. Csongrád megyében mindkét változatra találhatunk példát. Erdei azonban figyelmeztet, hogy, egyik változatot sem a voluntarista gazdaság- és telepítéspolitika hozta létre, hanem a történelmi, gazdasági szükségyszerűség. Ott szűnnek meg a tanyák „maguktól”, ahol a civilizációtól, kultúrától való távolságot, elzártságot nem ellensúlyozza a kecs egetető gazdasági előny. Ez a sors vár a Hódmezővásárhely, Szentes, Makó körüli tanyákra. A megerősödő, ténylegesen korszerű, nagyüzemi gazdálkodást folytatott termelőszövetkezeteknek már nincs szükségük erre az elavult településhálózatra. Más a helyzet Szeged és Csongrád környékén. A szegedi tanyák (pl. Szatymaz mellett) a gazdálkodás jeleit hordozzák magukon. Ez a jellegzetesen külterjes gazdasági egység a belterjes gyümölcsstermelés bázisává vált. Megint mások a körülmények Csongrád mellett, ahol a nagyüzemi gazdálkodás gyengeségének a jelei mutatkoznak. Arról van szó, hogy a csongrádi tsz-ek nem szilárdultak meg eléggé, s a tagok a boldogulás útját az állattenyésztésben látják, amelyet a régi tanyákon mindmáig szép sikerrel folytatnak.

Mindezekből is kiderül, hogy Erdei figyelmét elsősorban a parasztság problémái kötötték le. Joggal, hiszen a táj arculatát még ma is a mezőgazdaság: a szatymazi őszibarack, a makói hagyma, a szentesi zöldség, a csongrádi állatvásár határozza meg. Ez az ősi, hagyományos elem amelyet motivál, gazdagít a megye egy évtizede települt s azóta egyre fejlődő ipara. Az egyik ilyen markáns vonás a Mocsár Gábor könyvében kitűnően bemutatott olajbányászat. Ezt a minőségileg új iparágat nem

tudja felülmúlni sem termelési értékben, sem lendületében a szegedi, hódmezővásárhelyi, szentesi, makói, csongrádi, meglehetősen heterogén, sokszínű ipartelepítés: a mezőgazdasági feldolgozóipar (paprika, zöldség, kender), az építő-, a gép- és a textilipar sem. Erdei elemzéséből kiderül, hogy sokáig mostohán bántak ezzel a vidékkel, ami az ipartelepítést illeti. Hogy ez mennyire helytelen volt, azt mutatja a jellegzetesen alföldi mezővárosok viszonylagos elmaradottsága és az elvándorlás nagy mértéke is. A régi, külterjes, tanyás gazdálkodás felszámolásával óriási munkaerőfeleslegek támadtak ezekben a városokban, amelyeket — ipar nem lévén — a városok, falvak nem tudtak eltartani, foglalkoztatni. A jelenség megszüntetése egyszerre gazdasági érdek humánus szempontból (ingázás, bejárás) is kötelesség. A fejlődés üteme fel is gyorsult az elmúlt tíz évben. Ez a táj fokozatos átalakulását hozta magával. A mezővárosokból ipari mezővárosok lettek, ahol a lakosság jelentős hányada már nem a földből él meg, hanem az ipari termelésben dolgozik. Erdei azonban figyelmeztet a fejlődésbeli egyenetlenségekre is. Többek között éppen a szülővárosa Makó és Csongrád viszonylagos lemaradása miatt aggódik.

A könyv egyik erénye: a sokoldalúság. A harmincas évek falukutató mozgalmának jó hagyományait folytatja tovább, amikor a tényfeltáró, elemző leírásokban a jövő felé tendáló fejlődés erővonalait és buktatóit vázolja fel. Az egyik ilyen buktató — többek között — a sznob Budapest-központú szemlélet, amely még ma sem értékeli eléggé a vidéki értelmiség tevékenységét, eredményeit. A vidékiség elemzésekor rámutatott a többszörös alá- és fölérendeltség hátrányaira is. Budapest irányítja Szegedet, — Szeged Hódmezővásárhelyt, a kisváros a falut, a tanyát. Szót ejt a tanácsok önállóságáról is, a döntések és a felelősség viszonyáról. Ezt a kérdést azóta rendezte a törvény. De nem rendezte a vidéki értelmiség helyzetét (ami nem is oldható meg egyetlen rendelettel). Szeged, Hódmezővásárhely és más települések értelmisége helyzetének elemzésekor fájó sebeket tár fel. Ez a főváros-vidéki város, város-vidék konfliktus is csaknem olyan régi és mély, mint a tanyák problémája. Mégsem várhatjuk türelmesen, míg „magától” megszűnik, hiszen az egész nemzet károsodhat, ha a szakadék tovább nő. Erdei a fejlődés gyorsulásában, mégpedig a városiasodásban látja az egyik megoldást. Ha majd a falu is civilizálódik (közművesítés, munkaalkalom, kultúra stb), minden vidéki város kialakítja a maga sajátos szellemi arculatát, megkapja ennek fórumait is. (pl. helyi újságok), a helyi értelmiségiek a fővárosiakhoz hasonló anyagi és erkölcsi elismerésben részesülnek —, kisebb lesz az elvágódás és az elvándorlás — mondja Erdei.

A könyv kitűnő útikalauz is egyben. Új ismereteket ad — gondolom — még a „bennszülötteknek” is. Praktikus haszna mellett felvet néhány elméleti problémát is. Ilyen pl. a mezőgazdaság további fejlődése (milyen nagyüzem legyen?), az urbanizáció, a város-vidék, de az építészet, a politika és más területek is. Erdei józanságra int: amikor a jövőt tervezzük, ismerjük meg a táj múltját, fejlődésének sajátosságait is, a jelen tényeit, az emberek ízlését és akaratát is, hogy fedezzük fel Magyarországot, hogy ne essünk még egyszer az ötvenes évek hibáiba. S már ezekért a tanulságokért is érdemes volt megírnia, nekünk pedig elolvasnunk ezt a tény- és gondolatgazdag könyvet. (Szépirodalmi Kiadó, 1971.)

Horpácsi Sándor